

RAMAZAN ŞEŞEN, Salâhaddîn Eyyübî ve Devlet, Çağ Yayınları, İstanbul 1987, 515 sayfa.

Kitap Vehbi Vakkasoğlu'nun takdim yazısı, Prof. Dr. Dursun Yıldız'ın takriz'i ve yazar'ın önsözünü izleyen iki bölüm ve bir sonuç kısmından meydana gelmiştir.

Kitabın ilk bölümü 'Siyasî ve Askerî Tarih' adını taşır (s. 27-200). Bu bölümde dokuz kısma ayrılmıştır. Bu bölümün ilk kısmı adından da anlaşılacağı gibi bir giriş mahiyetinde olup Salâhaddîn Eyyübî Devri'nin daha çok siyasî olaylarını ele alıp inceleyen kısmını meydana getirir. Burada Haçlı Seferlerinin belli başlı sebepleri, Selçuklular ve Haçlıların karşılaşmalarını ve Zengilerle Eyyübîlerin işbirliklerini, Şam ve el-Cezîre Bölgesinde bir İslâm birliğinin kuruluşu ve Dımışk'ın zaptı konuları ele alınmıştır.

Bu bölümün ikinci kısmında Salâhaddîn'in tarih sahnesine çıkışı ele alınıp, onun Mısır seferleri hakkında bilgi verilmektedir. Burada sırasıyla Salâhaddîn'in birinci, ikinci ve üçüncü Mısır seferleri ele alınıp anlatılır. Son Mısır seferi aynı zamanda Mısır'ın zaptıyla neticelenen seferdir.

Bu bölümünün üçüncü kısmında, yazar, Nureddin'in Mısır naibi olarak, Salâhaddîn'in icraatı ve bu arada meydana gelen siyasî olaylar hakkında bilgi vermektedir. Bu olaylar arasında Sudanlıların ve Ermenilerin isyanı, Fatimî hilafetinin kaldırılması, Trablus ve Yemen'in fethi Nureddin'in ölümü ve Sicilya donanmasını İskenderiye'ye yaptığı çıkartma ele alınan belli başlı olaylar arasında zikredilebilir.

Birinci bölümün dördüncü kısmında, özellikle Nureddin'in ölümünden sonra Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen belli başlı siyasî olaylar üzerinde durulmuştur. Nureddin'in ölümü üzerine İslâm birliğinde çözümler meydana gelmiştir. Bunu yeniden sağlayabilmek için Salâhaddîn'in ne gibi girişimler yaptığı ele alınmış ve bu arada meydana gelen belli başlı siyasî olaylar üzerinde de durulmuştur. Bu kısım Anadolu tarihi açısından da önemli olan bazı olaylar üzerinde de durmaktadır. Salâhaddîn'in Anadoluya seferi, ve Artuklu Beylerinin Salâhaddîn'in birliğine katılmaları gibi.

Bu bölümün beşinci kısmında Salâhaddîn'in çeşitli devletlerle olan münasebetleri ele alınarak işlenmiştir. Bunlar arasında Abbasiler ve Bizansla olan ilişkileri nisbeten daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Birinci bölümün altıncı ve yedinci kısımlarında Salâhaddîn'in kara ve denizden çeşitli ülkelere yapmış olduğu seferlere ayrılmıştır. Bu kısımlarda onun Akdeniz ve Kızıldeniz hareketi, ve Beysan ve Beyrut seferleri ile Taberiye, Akka, Nasıra, Sayda, Gazze, Kudüs, Antakya gibi çeşitli yapılan sefer ve fetihler hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümün sekizinci kısmı, uzunca olup, burada Haçlı Seferleri hakkında bilgi verilir. Bu bölümün son kısmında ise Salâhaddîn'in kişiliği hakkında bilgi verilmektedir. Burada onun bildiği diller, çeşitli konulardaki bilgisi, olaylar ve insanlar karşısındaki tutumu hakkında bilgi verilmektedir. Örneğin s. 1984'te İbn Şeddad'dan aktararak onun "tarih bilgisi kuvvetli, genel kültürü genişti. Mecliste bulunanlar başkasından duymadıkları şeyleri ondan öğrenirlerdi" denmektedir.

Kitabın ikinci kısmı 'Kültür Tarihi' bölümü (s. 203-437) olup, yedi kısımdan meydana gelmiştir. İlk kısımda devlet teşkilâtı ele alınmış, idarî, ve askerî teşkilât hakkında bilgi verilmiştir.

Bu bölümün ikinci ve üçüncü kısımlarında ise başta vergiler olmak üzere devletin gelir kaynakları üzerinde durulmuş, devletin ekonomik durumu ele alınmıştır. Burada verilen bilgilerden biz, para sistemi, üretim, ticaret konularında bilgi sahibi olabiliyoruz.

İkinci bölümün dördüncü kısmı imar faaliyetlerine, yani Salâhaddîn zamanında yapılan köprü, han, hamam, cami, mescit, kanal, kaleler vb. faaliyetlerine ayrılmış, kısaca bunlar hakkında bilgi verilmiştir.

Kültür Tarihi Bölümünün beşinci kısmında hastahaneler ve bazı yardım kurumları, altıncı kısmında eğitimle ilgili kurumlar, yani medreseler, kütüphaneler ve diğer eğitim kurumları ele alınmıştır.

Bu bölümün son kısmı Salâhaddîn zamanındaki çeşitli bilimsel faaliyetlere ayrılmıştır. Burada ilkin dinî bilimler, yani Kur'an bilimleri, hadis, fıkıh ve tasavvuf hakkında bilgi verilir; daha sonra dil ve edebiyat, tarih, coğrafya, siyaset ve harp sanatı ele alınır; nihayet felsefe, mantık, matematik, tabii bilimler, tıp, eczacılık, botanik ve zooloji konularındaki çalışmalar hakkında bilgi verilmektedir.

Eserin sonuç kısmında ise buraya kadar verilen bilgiler değerlendirilmektedir (s. 439-456). Burada verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, bu devir siyasî ve kültürel olaylar açısından çok önemli bir tarih kesitini oluşturmaktadır, ve özellikle de Türk tarihi açısından önem taşımaktadır.

Bilindiği gibi, Salâhaddîn'in babası ve amcası Selçukluların ve Zengilerin hizmetinde çalışmışlardır. Her ikisi de Nureddîn Zengî'nin başarılı olmasında önmeli rol oynamıştır. Bu başarılarını daha çok Türkmenlerle (Oğuzlar) yaptıkları yakın işbirliğine borçludurlar. Zaten Eyyübî Devletinde Türkler daima hakim unsur olarak yer almışlardır. Aslında Zengiler, Eyyübiler ve Memluklar devlet olarak dayandıkları ögeler, toprakları ve teşkilatları açısından ayrıdır; onları ayıran sadece başlarındaki hanedanlardır.

Zengiler-Eyyübiler-Memluklar Arap ülkelerinde Türk hakimiyetinin yerleşmesi açısından önemli bir rol oynamışlardır. Bu devlet, Ortadoğuda en çalkantılı bir dönemde, Haçlı Seferleri sırasında, İslâm Dünyasının kurtarıcısı olmuştur.

Bu devlet kültür açısından da devrinde etkin olmuş; İslâm Dünyasının doğu ve batı kanadını birleştirmiştir. Gerek Endülüs'ten, gerekse İran ve Horasan'dan birçok âlim, buraya gelmişler, bu ara birbirleriyle felsefe, tasavvuf, ve çeşitli bilimsel konularda fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Yine İslâm Dünyasının çeşitli yerlerinden gelen birçok öğrenci buradaki medreselerde yetişmiştir. Bunlara Osmanlıların ilk dönemlerinde yetişmiş bilim adamları da dahildir.

Bugün elimizde beşyüz yıllık bir zaman kesitini kapsayan bu Türk devletini ele alıp işleyen, ve o devrin siyasî ve kültürel olayları hakkında bilgi veren pek az eser bulunmaktadır. Dolayısıyla bu eser tarihimizin az bilinen fakat son derece önemli değişikliklerin tarih sahnesinde görüldüğü bir döneme ışık tutması açısından büyük önem taşımaktadır.